

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

в.о. ректора Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв
кандидат мистецтвознавства, професор
Валерій МАРЧЕНКО

2024 року

ВИСНОВОК

**про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів
дисертації Шишлюка Євгенія Геннадійовича
на тему «Образ ромів в європейському живописі»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 02 Культура і мистецтво за спеціальністю
023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація**

Публічна презентація проведена на кафедрі мистецтвознавчої експертизи
10 квітня 2024 року, протокол № 16

Актуальність теми дослідження. Вивчення репрезентації етнічних меншин у мистецтві, зокрема ромів у живописі, є важливим для розуміння культурного різноманіття та міжкультурної взаємодії в Європі. Мистецтво відображає не лише естетичні пошуки та творчі експерименти митців, але й соціокультурні реалії, ціннісні орієнтири та ментальні установки відповідної епохи. Дослідження образу ромів у живописі дозволяє глибше осягнути особливості сприйняття та ставлення до цієї етнічної групи в різні історичні періоди, простежити еволюцію мистецьких репрезентацій від екзотизації та стереотипізації до більш реалістичного та емпатичного зображення. Такий аналіз є необхідним для формування повноцінної картини європейської культури, виявляє механізми формування та трансформації стереотипів, визначення ролі живопису у конструюванні колективних уявлень про ідентичність та інакшість.

Тема відповідає актуальним тенденціям у сучасному мистецтвознавстві, яка приділяє значну увагу питанням ідентичності, інклюзії та подолання стереотипів. Репрезентація меншин у мистецтві розглядається не лише як відображення соціальних реалій, але й як активний чинник формування суспільних уявлень та настроїв. Дослідження образу ромів у живописі сприяє критичному осмисленню та деконструкції усталених уявлень про цю етнічну групу, що є важливим кроком на шляху до створення більш інклюзивного та толерантного суспільства. Аналіз іконографії, композиційних схем, колористики та символіки у зображеннях ромів дозволяє виявити специфіку мистецького бачення цієї меншини, простежити зміни в її сприйнятті та репрезентації. Попри наявність окремих розвідок, присвячених репрезентації ромів у творчості окремих митців чи мистецьких напрямів, досі відсутнє комплексне дослідження, яке б простежувало еволюцію ромського образу в європейському мистецтві в діахронічній перспективі від XV до XXI ст.

Результати дослідження мають наукову та суспільну значущість, оскільки її розробка сприяє поглибленню знань про історію та культуру ромів, подоланню укорінених стереотипів та упереджень щодо цієї меншини, утвердженню принципів міжкультурного діалогу та порозуміння. Мистецтвознавчий аналіз ромського образу в живописі дозволяє виявити специфіку художнього бачення цієї етнічної групи, простежити зміни в її іконографії та символіці, ввести в науковий та публічний обіг маловідомі мистецькі роботи. Такий підхід поглиблює уявлення про розмаїття європейської культурної спадщини, актуалізує питання інклюзивності та рівноправності в сучасному суспільстві, сприяє утвердженню мистецтва як простору міжкультурного діалогу та взаєморозуміння.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано на кафедрі мистецтвознавчої експертизи Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв відповідно до тематичного плану науково-дослідної діяльності закладу освіти. Дослідження є частиною комплексної теми «Мистецтвознавчі та експертні дослідження національної культурної спадщини» (державний реєстраційний номер: 011 8U001513). Тему дисертації затверджено (протокол № 4 засідання Вченої ради від 27 жовтня 2020 р.) та уточнено (протокол № 8 засідання Вченої ради від 4 березня 2024 р.).

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у тому, що у дисертації *вперше*: в українському мистецтвознавчому дискурсі здійснено комплексне дослідження специфіки формування художнього образу ромів у мистецтві європейських країн (Австрії, Італії, Нідерландів, Німеччини, Польщі, Румунії, Угорщини, України) та виявлено як спільні тенденції зображення ромів у європейському живописі, детерміновані загальноєвропейським культурним контекстом, так і виразні відмінності, зумовлені партикулярним історичним досвідом взаємодії з ромською меншиною у кожному регіоні; на основі системного іконографічного аналізу етнографічних особливостей ромської ідентичності в європейському образотворчому мистецтві з'ясовано домінуючу роль традиційного вбрання як візуального ідентифікатора етнічної приналежності. Виокремлено усталені елементи ромського костюма (колористична яскравість, багатошаровість, контрастність фактур, та ін.), що сприяли формуванню стійкого стереотипного образу в європейській культурі; доведено, що феномен ромського професійного образотворчого мистецтва є якісно новим етапом самоартикуляції спільноти, а ромські митці є активними суб'єктами творення власного образу, творчість яких виходить за межі фольклорно-етнографічного побутописання, порушує гострі соціальні проблеми (бідність, маргіналізація, дискримінація, геноцид) та постає формою візуальної деколонізації й утвердження культурної самобутності. *Уточнено*: символічність зображення ромів у європейському мистецтві доби Середньовіччя, яке полягає у тому, що у сакральних сюжетах роми символізували «чужинців», «прибульців зі Сходу», які, попри своє невисоке соціальне становище, удостоїлися честі бути свідками та учасниками біблійних подій. Їхні екзотичні вбрання та зовнішність підкреслювали універсальний характер християнського послання, ідею єдності всіх народів перед лицем Божественного одкровення. *Набуло подальшого розвитку*: вивчення сучасної динаміки художнього образу ромів від

стереотипного зображення «екзотичних» – до репрезентації їх як невід'ємної частини європейської культурної спільноти.

Теоретичне значення результатів дисертації полягає у тому, що основні ідеї та теоретичні висновки дисертаційної роботи можуть бути використані у контексті вивчення репрезентацій етнічних меншин у візуальній культурі, у розширенні методологічного інструментарію мистецтвознавства за рахунок залучення постколоніальних, деколоніальних, антропологічних підходів. Запропонована в роботі концептуальна модель аналізу мистецьких репрезентацій ромської ідентичності може слугувати теоретичним підґрунтям для вивчення інших маргіналізованих груп та спільнот. Теоретичні напрацювання дисертації мають міждисциплінарне значення і можуть бути інтегровані в ширший контекст гуманітарних студій – культурологію, етнологію, соціальну антропологію, ромологію. Зокрема, висновки роботи поглиблюють розуміння ролі мистецтва як інструменту конструювання колективних ідентичностей, трансляції культурної пам'яті, подолання історичних травм.

Практичне значення результатів дисертаційного дослідження полягає у застосуванні в музейно-виставковій, освітній, культуротворчій діяльності. Зокрема, висновки роботи стануть у нагоді при розробці концепцій експозицій, присвячених ромському мистецтву, при формуванні музейних колекцій, реалізації виставкових проєктів. Дослідження пропонує нові підходи до інтерпретації та актуалізації ромської культурної спадщини, що особливо важливо в контексті завдань інклюзії та міжкультурного діалогу. Матеріали дисертації можуть використовуватися в педагогічній практиці при розробці навчальних курсів з історії мистецтва, візуальної культури, етнології тощо. Результати дослідження сприятимуть оновленню та збагаченню змісту освіти, впровадженню міждисциплінарних та інноваційних підходів у викладанні гуманітарних дисциплін. Робота може стати основою для розробки спецкурсів, присвячених ромському мистецтву, репрезентаціям етнічних меншин, постколоніальній проблематиці.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною роботою. Теоретичні положення, висновки й положення наукової новизни здобуто автором у результаті самостійних досліджень. Усі наукові публікації є одноосібними.

Дисертаційна робота виконана на кафедрі мистецтвознавчої експертизи Інституту практичної культурології та артменеджмент Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. *Науковий керівник* – Долеско Світлана Валеріївна, докторка філософії з образотворчого мистецтва, декоративного мистецтва, реставрації, доцентка кафедри мистецтвознавчої експертизи, заслужений працівник культури України.

Розглянувши звіт подібності щодо перевірки на плагіат, встановлено, що дисертаційна робота Шишлюка Євгенія Геннадійовича є результатом самостійних досліджень, не містить елементів плагіату та запозичень. Використані ідеї, результати та тексти інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Дисертація характеризується єдністю змісту та відповідає вимогам щодо її оформлення.

Перелік публікацій за темою дисертації. За результатами досліджень опубліковано 15 наукових праць, серед яких: 5 статей у виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») в галузі гуманітарних наук зі спеціальності 023 – Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація, 7 публікації у збірниках матеріалів міжнародних і всеукраїнських конференцій, 3 публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації.

**Наукові праці, в яких опубліковані
основні наукові результати дисертації**

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Шишлюк Є. Дискримінація національних меншин у європейському живописі. Гоніння й приниження циганського народу. Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2021. Вип. 35. Т. 6. С. 45–51. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-6-7>
2. Шишлюк Є. 3. Ілюстрації європейських світських видань, як засіб всебічного пригноблення ромів на початку ХХ ст. *Український мистецтвознавчий дискурс*. 2022. № 3. С. 115–124. DOI: <https://doi.org/10.32782/uad.2022.3.14>
3. Шишлюк Є. Подання ролі ромів в живописі та сприйняття їхньої культури суспільством в ХІХ, на початку ХХ століть. *Fine Art and Culture Studies*. 2023. № 5. С. 51–57. DOI: <https://doi.org/10.32782/facs-2023-5-8>
4. Шишлюк Є. Художні образи ромів на поштових марках другої половини ХХ – початку ХХІ століття. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2024. Вип. 72. Т. 3. С. 136–144. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/72-3-20>
5. Шишлюк Є. Художня діяльність Антоніо Соларіо: проблематика інтерпретації фактів та атрибуції творів. *Вісник національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2024. № 1. С. 279–284. DOI 10.32461/2226-3209.1.2024.302086

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Шишлюк Є. Зародження й розповсюдження негативних стереотипів стосовно ромів через призму образотворчого мистецтва. *The world of science and innovation : Abstracts of the 6th International scientific and practical conference*. London, United Kingdom. 2021. Pp. 1246–1250.
7. Shyshliuk Y. Symbolism and Originality of the Appearance of the Roma in the Fine Arts. *Fundamental and applied research in the modern world : Abstracts of the 6th International scientific and practical conference*, Boston. Boston, 2021. P. 239–241.
8. Шишлюк Є. Лицарський погляд на традиційний спосіб життя ромів в

англійському живописі ХХ ст. *Science and education: problems, prospects and innovations* : Abstracts of the 5th International scientific and practical conference, м. Kyoto. Kyoto, 2021. С. 1062–1065.

9. Шишлюк Є. Звабливо-претензійний образ дівчини-циганки в європейському живописі. *Achievements and prospects of modern scientific research* : Abstracts of the 3rd International scientific and practical conference, м. Buenos Aires, 7 лют. 2024 р. – 9 лют. 2021 р. Buenos Aires, 2021. С. 229–236.

10. Шишлюк Є. Характерні риси ромів. Особливості відображення етнографічного забарвлення циганської зовнішності в образотворчому мистецтві. *Інтеграція науки та практики як механізм ефективного розвитку суспільства* : мат. наук.-практ. конф. (м. Львів, 26-27 лютого 2021 р.). Херсон: Молодий вчений. 2021. Ч. 1. С. 53–58.

11. Шишлюк Є. Живописна оголеність ромських жінок ХХ століття: особливості культури тіла в ромському суспільстві. *Культура і мистецтво: сучасний науковий вимір* : матеріали VI Всеукр. наук. конф. молод. вч., асп. та магістран. / М-во культ. України та інформ. політики; Нац. акад. кер. кадрів культ. і мистец. ; Київ. націон. універ. кул. і мист. ; Наук. тов. студ., асп., доктор. і молод. вч. (Київ, 03 листопада 2022 р.). Київ : НАКККиМ, 2022. С. 93–94.

12. Шишлюк Є. Художньо-стильові особливості зображення ромів в європейському релігійному живописі XV–XVII століття. Проблеми та перспективи реалізації та впровадження міждисциплінарних наукових досягнень: матер. VI Міжнар. наук. конф., м. Біла Церква (2 лютого, 2024 р.) Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп». 2024. С. 282–285.

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації:

13. Шишлюк Є. Вплив ромських театральних та циркових традицій на європейське образотворче мистецтво. Міжнародний науковий журнал «Грааль науки». Вінниця : ГО «Європейська наукова платформа». 2024. № 35. С. 592–594. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.19.01.2024.110>

14. Шишлюк Є. Роми у європейському мистецтві: від фіктивних образів до ідеалізованої людської природи. Міжнародний науковий журнал «Грааль науки». Вінниця : ГО «Європейська наукова платформа». 2024. № 36. С. 514–515. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.16.02.2024.090>

15. Шишлюк Є. Роль образотворчого мистецтва у висвітленні трагічної сторінки історії ромів першої половини ХХ століття. Knowledge, Education, Law, Management. 2022. № 4 (48). С. 95–100. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.4.15>

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури (200 позицій), додатків. Загальний обсяг дисертації становить 220 сторінок, із них 145 – основного тексту.

Характеристика особистості здобувача. Шишлюк Євгеній Геннадійович народився 1993 р. в м. Звенигородка, Черкаської обл. З 2018 по 2020 рік навчався

в Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв за напрямом підготовки «Образотворче мистецтво»: у 2020 році здобув ступінь магістра. З 2020 по 2024 рік – аспірант кафедри мистецтвознавчої експертизи Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація виконана фаховою українською мовою, текстове подання матеріалу відповідає стилю науково-дослідної літератури. Структура та побудова дисертації логічна. Стиль дисертації відповідає вимогам МОН України.

Рецензенти рекомендують: відповідно до п.15 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, *пропонується такий склад разової ради:*

Голова ради:

Денисюк Жанна Захарівна, докторка культурології, доцентка, в.о. проректорки з наукової та виховної роботи Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.

Рецензенти:

Афоніна Олена Сталівна, докторка мистецтвознавства, професорка, професорка кафедри хореографії Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв;

Бойко В'ячеслав Іванович, кандидат філософських наук, в.о. завідувача кафедри мистецтвознавчої експертизи Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв;

Офіційні опоненти:

Роготченко Олексій Олексійович – доктор мистецтвознавства, професор, головний науковий співробітник Інституту проблем сучасного мистецтва Академії мистецтв України.

Оборська Світлана Валентинівна, кандидатка мистецтвознавства, професорка, завідувачка кафедри івент-менеджменту та індустрії дозвілля Київського національного університету культури і мистецтв.

У результаті попередньої експертизи дисертації **Шишлюка Євгенія Геннадійовича** і повноти публікацій основних результатів дослідження

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Є. Г. Шишлюка на тему «Образ ромів в європейському живописі».

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, теоретичною та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Є. Г. Шишлюка відповідає спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація і вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах

вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, пп. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

3. Рекомендувати дисертацію Є. Г. Шишлюка на тему: «Образ ромів в європейському живописі» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація.

4. Рекомендувати вченій раді Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв затвердити склад разової спеціалізованої вченої ради:

Голова ради:

Денисюк Жанна Захарівна, докторка культурології, доцентка, в.о. проректорки з наукової та виховної роботи Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.

Рецензенти:

Афоніна Олена Сталівна, докторка мистецтвознавства, професорка, професорка кафедри хореографії Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв;

Бойко В'ячеслав Іванович, кандидат філософських наук, в.о. завідувача кафедри мистецтвознавчої експертизи Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв;

Офіційні опоненти:

Роготченко Олексій Олексійович – доктор мистецтвознавства, професор, головний науковий співробітник Інституту проблем сучасного мистецтва Академії мистецтв України.

Оборська Світлана Валентинівна, кандидатка мистецтвознавства, професорка, завідувачка кафедри івент-менеджменту та індустрії дозвілля Київського національного університету культури і мистецтв.

Презентація Шишлюка Євгенія Геннадійовича на 12 сторінках додається.

Головуючий:

кандидат філософських наук, доцент
в.о. завідувача кафедри мистецтвознавчої експертизи
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв

